

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ

І.І. Федорова

*кандидат філософських наук, професор кафедри філософії
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»*

У статті розглядаються особливості творення сучасного культурно-освітнього простору, досліджується специфіка процесів інтеграції та крос-культурної комунікації, які репрезентують становлення нової парадигми філософії освіти.

Ключові слова: інтеграція, крос-культурна комунікація, філософія освіти, менталітет, гуманізм.

У процесах глобалізації та інтеграції країн Європи, домінуючою тенденцією є формування спільного наукового і освітнього простору ХХІ століття та становлення філософсько-освітньої парадигми, що продукує нову систему соціально-освітніх цінностей. Відображуючи світоглядні пріоритети сучасності, глобалізація виступає формотворчим чинником інформаційного суспільства, але вона, як стимулює проекти інформатизації, так і призводить до нових соціальних протиріч: поділяючи суспільства на такі, що виробляють інформацію і відповідно на такі, що її споживають. Така ситуація створює певне соціальне розмежування, сприяє зростанню загального рівня освіченості, професійної кваліфікації усіх громадян, формуванню нової комунікативної культури, але спричинює різні реакції людей на інформаційні технології. Це в значній мірі викликано тим, соціально-культурний простір, який сьогодні формується, вимагає напруження інтелектуальних можливостей людини, вироблення в неї здатностей усвідомлювати базові закономірності цього світу, передбачати наслідки своїх зусиль і орієнтирів свого власного розвитку. Та єдиний ефективний шлях адаптації людини до стандартів сучасного суспільства – це відповідний філософсько-світоглядний вимір освіти, як процесу здобуття знань протягом усього життя, що дозволить сформувати нове соціально-культурне середовище, нову аксіосферу людської цивілізації.

Динаміка сучасних складних культуротворчих процесів змушує виокремлювати освіту, як найсприятливіше середовище, що створює можливості для адаптації людини в умовах інформаційного суспільства, її інкультурації – освоєння провідних технологій, ментальних візрів і стереотипів культурних смислів сучасності. Освіта стає визначальною сферою суспільних відносин, їх креативною складовою. Перш за все, через освіту (яка завжди була сутнісним показником розвитку культури) відбувається взаємодія та полілог культурних практик, як за

історичною вертикаллю, так і за соціальною горизонталлю. Історична вертикаль – то є творча лабораторія відбору, відтворення та передачі культурного досвіду поколінь, формування світоглядно-наукової картини світу. В аспекті соціальної горизонталі – освіта це педагогічний ідеал і механізм творення освіченої людини, інтелект якої не тільки володіє науковими здобутками сучасності, а здатен творити культурний простір шляхом діалогічного спілкування, зберігаючи національно-неповторне та вбираючи загальнолюдські цінності. Фундаментальною ознакою сучасної цивілізації, - наголошує В.Кремень, - є орієнтація на розвиток освіти, науки і культури, на розширення інтеграційних процесів у царині духовного буття людини і суспільства. Тому вища освіта і наукові дослідження останнім часом є найважливішими компонентами культурного, соціально-економічного й екологічного розвитку людства [2, 25].

Сучасні інтеграційні процеси глобалізації та глокалізації, які спричинюють координальні трансформації в галузі освіти стають актуальним об'єктом досліджень гуманітарної науки в Україні, особливо стосовно її входження до спільного з Європою культурно-освітнього простору. Про це свідчать праці М.Згуровського, В.Журавського, С.Ніколаєнка В.Кременя, М.Степка, В.Андрущенко та багато інших. Найважливішим в процесі трансформації системи освіти в Україні, має стати визначення шляхів кореляції вимог європейського освітнього простору та сучасних потреб українського суспільства. При цьому реформування освіти у поєднанні із запровадженням інноваційних технологій організації науково-дослідницької діяльності (створення технополісів, технопарків), повинно випереджати трансформаційний розвиток суспільства, спрямовувати його. Це стає можливим сьо-

годні, оскільки Україна приєдналася до Болонського процесу – комунікативною стратегією якого є формування спільного освітньо-наукового простору, розробка універсальних цінностей, інтеграційних програм, взаємоузгоджених стандартів та критеріїв освіти європейського зразка.

Метою даної статті є розкриття особливостей розвитку сучасного культурно-освітнього простору, виявлення специфіки інтеграційних, комунікаційних процесів, які репрезентують становлення нової парадигми філософії освіти, відмінною ознакою, якої має стати гуманістичне спрямування. Слід зазначити, що потреба вирішення дослідницьких завдань статті пов'язана з експлікацією культури як феномену, з позицій якого стає можливим розуміння сутнісних тенденцій розвитку різнопланових соціальних явищ. Започатковуючи креативні проекти освіти майбутнього, необхідно враховувати як інноваційні особливості змін культурного простору, так і усталені ментальні засади культурних досвідів попередніх епох й народів, що допоможе виявити стратегічні напрями, які складають сенс сучасної філософії освіти.

Сьогодні за умов глобалізації, яка набуває рис крос-культурної інтеграції суспільства, культура і освіта переходять на новий якісний рівень, вони перестають бути інерційними, жорстко детермінованими, локальними системами, заангажованими певними соціальними елітами. Завдячуючи комунікативним технологіям, культурно-освітній простір стає відкритим, йому характерна полілогова логіка функціонування, нові закономірності самоорганізації та саморозвитку. Така ситуація, щоправда, обертається серйозними вадами: нехтуванням національною освітньою традицією, нівелюванням особистісного начала, та продукує одномірність духовного ресурсу (на зразок, краще гірше, аби так як у Європі). Тому важливим напрямом розробки стратегій розвитку філософії освіти в контексті сучасних процесів соціально-культурної інтеграції виступає менталітет. Це синкретичне формоутворення, що опинилося в полі філософських розвідок, (дякуючи Л.Леві-Брюлю і його праці “Ментальні функції у відсталих суспільств”) вистрибнувши з надр етнографії, соціальної антропології, культурології, психології. Менталітет продукується певним культурно-історичним контекстом, соціальним досвідом багатьох поколінь, він включає психологію, традиції, релігійність, спосіб самоусвідомлення. Менталітет розглядається як соціально-психологічне утворення, що визначає світоглядні і поведінкові імперативи великої спільноти, яка самобутньо означає свій культурний простір, визначаючи пріоритети свого етнонаціонального буття та формуючи свою культурну ідентичність. Категорія менталітету для філософ-

сько-освітньої рефлексії стає основою компаративного аналізу різних систем освіти, що дозволяє досліджувати існуючі освітні практики і моделювати нові. Досліджуючи крос-культурну інтеграцію, як процес розвитку, пов'язаний з об'єднанням у ціле різномірних частин та елементів сучасного культурного простору, менталітет може виступити певною універсалією, що дозволяє розкрити унікально-неповторне в системі освіти кожної країни і стане консолідуючим началом загальнолюдських ціннісних орієнтирів. Саме освітня сфера має безпосереднє відношення до формування інтегральних начал менталітету, який характеризує світоглядні принципи, життєві пріоритети та прагнення малих і великих соціальних груп, що репрезентують людство в цілому. Г.Хофстед вважає, що в менталітеті можна виділити три рівня:

Універсальний рівень менталітету, який характерний майже для всього людства. Він є основним і найбільш далеким від унікальності;

Колективний рівень менталітету, який позначений спільністю деяких рис. Він притаманний певній групі людей. До цього рівня належить уся сфера суб'єктивної людської культури у противагу до об'єктивної культури, яка складається з людських артефактів;

Індивідуальний рівень менталітету дійсно унікальний. Не існує двох людей з однаковим менталітетом, навіть близнюків, що виховувалися разом. Цей рівень – особистісний рівень. Саме він забезпечує багатоманітні можливості різних варіантів поведінки в певній колективній культурі.[3, 83-105].

За свідченням багатьох дослідників менталітету як чинника, що впливає на процес формування сучасної моделі освіти, світоглядний характер цієї категорії дозволяє використати її для визначення змістовних параметрів, вищих цілей і цінностей освіти. Сфера освіти, зазначає Б.Гершунський, «виконує місію ментально перетворюючого “агента середовища”, котрий здатний активізувати складний процес управління ментальною енергетикою соціуму. Визначаючи роль означеної категорії серед освітніх цінностей, слід пам'ятати те, що, менталітет формується різними поколіннями людей даного соціуму і, за рахунок природного часового зв'язку, успадкування духовних цінностей поколінь та актуалізації соціальної пам'яті, об'єктивно існує у вигляді суб'єктивної реальності». [1, 11-12] Менталітет скеровує, мотивує свідомість людини, перетворює імпульси зовнішнього світу у власний внутрішній досвід, визначає чи змінює життєву позицію людини.

Дослідження взаємовпливу менталітету і освітніх процесів – це розкриття діалектики всезагальних та індивідуально-неповторних тенденцій творення сучасного культурно-освітнього простору. І, в значній мірі, - це методологія удосконалення людини і суспільства, що визначає антропоцентризм спрямованість сучасної парадигми філософії освіти. Слід пам'ятати, що освіта – не ремесло, оволодівши яким маєш з нього статки, а соціальна сфера формування людини відповідного світу культури. Удосконалюючи освіту – удосконалюється й суспільство, закладаються нові ментальні орієнтири його прогресивного розвитку; як зазначав К.Ясперс, прогрес можливий тільки у розумовому знанні і є можливим рухом поглиблення й удосконалення людської природи[4, 199].

Засадами принципами сучасної філософії освіти є антропоцентрична складова, яка визначає стратегію розвитку гуманістичної та комунікативної функцій освіти. Ці функції можна вважати домінуючими у освітніх процесах сьогодення, адже вони покликані формувати цілісну особистість та здатності її до креативної діяльності, до засвоєння технологій суспільства XXI століття. Гуманістична функція освіти переплітається із проблемою динаміки соціального процесу, аксіологічних зсувів у суспільній свідомості, з формуванням цілісної креативної особистості, кредо якої – не пріоритети техносфери, а діалог гуманістичних універсалій з інноваціями технічного прогресу. Відповідно необхідно скорегувати навчальні програми в сутнісному розумінні гуманізації. Хибною є тенденція зменшення або просто вилучення з учбових планів культурологічного блоку дисциплін. Це веде до зниження креативних можливостей особистості (студента), адже руйнується гармонія поєднання відчуттів і розуму, відкидається необхідність виховання (емпатії моральної, естетичної) гуманістичної свідомості – як соціально-культурної норми, якою завжди визначалася еліта суспільства.

Виокремлення комунікативної функції освіти як домінуючої обумовлене специфікою

сучасного культурного простору на основі стратегії крос-культурної комунікації, що яскраво проявляється у трансформаціях в освітніх системах. Освіта транслює і трансформує нові технології комунікації, стає певним домінуючим центром, що сприяє взаємодії між різними елементами життєдіяльності суспільства. Комунікативна функція освіти – це лінгвістичний (мова спілкування і мова науки), технологічний (обмін науковими ресурсами), інформаційний (крос-культурний і між культурний) синтез, за умов якого відбувається полілог культурних практик як за історичною вертикаллю, так і за соціальною горизонталлю.

Підсумовуючи, слід зазначити, по-перше, що становлення нової освітньої парадигми бачиться як всесвітній інтеграційний процес. В межах його формату буде відбуватися діалог культур, формуватися нова ментальна аксіосфера, зможуть взаємодіяти багатогранні прояви різнобічних культурних практик, освітніх програм, духовно-творчих досвідів, буде запотребований їх крос-культурний синтез.

По-друге, філософія освіти актуалізує антропологічний підхід до теоретичного обґрунтування соціального призначення освіти сьогодні, усвідомлення її як сфери буття і формування людини з новим типом свідомості. Нова парадигма філософії освіти виходить з необхідності комунікативно-діалогової взаємодії, спрямованої на подальший прогресивний розвиток суспільства і особистості.

По-третє, сучасні принципи освіти продукують навчання як діяльність по самотворенню людини в культурному просторі інформаційних технологій, розуміння людини та ідеалу освіченості як інтелектуала, що навчається протягом усього життя. У такому контексті відбувається акцентуація гуманістичної і комунікативної функцій освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гершунський Б.С. Готово ли современное образование ответить на вызовы XXI? // Педагогика. – 2001. – № 10. – С.3-12.
2. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. – К.: Грамота, 2005. – 448 с.
3. Хофстед Г. Различия и опасность: особенности национальных культур и ограничения в толерантности // Высшее образование в Европе. Консультирование и толерантность. Том XXI. – 1997. – № 2.
4. Ясперс К. Смысл и назначение истории / М.И.Левина, П.П.Гайденко (сост.); М.И.Левина (пер. с нем.). – М.: Республика, 1994. – 527 с.

Стаття надійшла до редакції 18.05.2007 р.

